

LIVİUS ANDRONICUS VE LATİN EDEBİYATI'NDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

LIVİUS ANDRONICUS AND THE PLACE AND IMPORTANCE OF HIM IN LATIN LITARATURE

Mehmet BASALAK¹

1. Öğr. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
mbasalak@mehmetakif.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-6369-7376>

Makale Türü Article Type
Derleme Review Article

Başvuru Tarihi Application Date
21.03.2019 03.21.2019

Yayına Kabul Tarihi Admission Date
24.10.2019 10.24.2019

DOI
10.20875/makusobed.542871

Öz

Lucius Livius Andronicus, hakkında bilgi sahibi olduğumuz, anadili Latince olmayan ilk Latin Edebiyatı ozanıdır. Andronicus, asıl adı Αὐδρόνικος (Andronikos) olan Tarentumlu bir Eski Yunandır. Eski Yunan edebiyatından çeviriler yapmış, özellikle şiir ve yorumlar yazmıştır. Romalı çocuklara yönelik Homeros destanlarına benzer Latince bir eser yoktu. Bu nedenle Romalı ailelerin çocukları için ilk ders kitabını Livius Andronicus hazırlamıştır. Bu ders kitabı da yerli bir vezin olan "saturnius" veznini kullanarak Latinceye çevirdiği Homeros'un Odyssea destanıdır. İsmi de Latinceye uyarlanarak Odusia (Odyssea, Odissia) olmuştur. Roma epiğinin başlangıcı, öncü bir eser ve kültürel dönüşümün bir belgesi olan Livius Andronicus'un Odusia'sıyla olmuştur. Ayrıca Andronicus, kendi çabasıyla drama türüne yönelik olan, Eski Yunan gereksinimlerine uygun ilk Latin oyunlarını yazmıştır. Sadece Eski Yunan tragoedia (trajedi, tragedy) eserlerini değil, aynı zamanda comoedia (komedi, komedy) eserlerini de asıllarından çeviri veya uyarlama olarak kendi vezinlerini bozmadan Latin edebiyatına kazandırmıştır. Yazdığı ilahiler ve oyunlar sebebiyle büyük bir ün kazanmıştır. Eski Yunan oyunlarını örnek alarak tiyatro oyunları da yazmıştır. Sonuç olarak Lucius Livius Andronicus, Latin (Roma) Edebiyat tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: *Latin, Latin Dili, Edebiyat, Andronicus, Odyssea, Tragedya, Komedy, Drama,*

Abstract

Lucius Livius Andronicus, stay on top of him, non native speaker of Latin, is the first poet of Latin literature. Andronicus, whose real name is Αὐδρόνικος (Andronikos), is an ancient Greek of Tarentum. He had made translations from ancient Greek literature, specially had wroten poem and commentaries. There was no Latin work similar to Homeric epics for Roman children. Therefore, Livius Andronicus prepared the first textbook for the children of Roman families. This textbook is also the Odyssea epic of Homeros, which he translated into Latin using the "saturnius" meter of a native meter. His name has been also adapted to the Latin, Odusia (Odyssea, Odissia). The beginning of the Roman epic has been with Odusia of Livius Andronicus, a pioneer work and a document of cultural transformation. In addition, Andronicus has written first Latin plays by his own effort, adapted to the ancient Greek requirements, which are directed to the genre of drama. He has brought not only Old Greek tragoedia (tragedy, tragedy) works but also comoedia (comedy, comedy) works to Latin literature without distorting their own meters as a translation or adaptation from original ones. He has earned a great reputation for his hymns and plays. He has also written theatrical plays as an example of ancient Greek plays. As a result, Lucius Livius Andronicus is of great importance for the history of Latin (Rome) literature..

Keywords: *Latin, Latin Language, Literature, Andronicus, Odyssea, Tragedy, Comedy, Drama,*

1. GİRİŞ

Latin Edebiyatı, MÖ 240 yılında başlamıştır. Başlangıcından MÖ 80 yılına kadar geçen döneme Latin Edebiyatı'nın ilk ve başlangıç dönemi denir. Bu dönemin başlangıcında Latin Edebiyatı, Eski Yunan Edebiyatı'ndan aldığı örnek edebiyat ürünlerini hiçbir zaman ve körü körüne kopya etmemiş, onları uyarlayarak kendine has bir edebiyat oluşturmaya başlamıştır (Erim, 1987, s. 21). Başka bir ifadeyle Roma'da edebiyat Eski Yunan kültürünün etkisiyle başlamış fakat Romalıların yapıcı gücü ve pratik zekâsı, Eski Yunan'dan aldığını geliştirerek sonunda kendine özgü nitelikleri bünyesinde barındıran bağımsız bir edebiyat haline gelmiştir. Bu çalışmamızın amacı Latin Edebiyatı'nın başlangıcına en büyük katkıyı yapan Livius Andronicus'un Latin Edebiyatı'nın gelişiminde oynadığı etkili rolü yaptığı çalışmalara değinerek ortaya koymaktır.

1.1. Livius Andronicus'un Hayatı

Lucius Livius Andronicus, Latin (Roma) Edebiyat tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Livius Andronicus, asıl adı Avδρόνικος (Andronikos) olan Tarentumlu bir Eski Yunandır. Andronicus ismi, yazarın Eski Yunanca ismi olan Avδρόνικος (Andronikos)'un Latinceye dönüştürülmüş biçimidir. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte yaklaşık MÖ 284 yılında Güney İtalya'daki Taras veya Tarentum'da doğduğu tahmin edilmektedir (Remains of Old Latin, 1936, s. ix). Mattingly, Andronicus'un doğum yılını yaklaşık MÖ 300 olarak belirtmiştir (Mattingly, 1957, s. 162). Roma'ya muhtemelen Megale Hellas veya Magna Graecia (Büyük Yunanistan) denilen Güney İtalya'da bulunan ve tiyatrosuyla ünlü Tarentum'dan gelmiştir (Albrecht, 1997, s. 112). Bu bağlamda Andronicus'un Tarentum'da doğduğu fikri ağır basmaktadır. Ancak hayatı hakkındaki bilgilerimiz kesin değildir. Yaşlı Cato gençken, Andronicus'u yaşlılığında gördüğünü belirtmiştir (Remains of Old Latin, 1936, s. xiii). Andronicus, Pyrrhos ile yapılan savaşlar (MÖ 280-275) sonucunda esir düşmüş ve Roma'nın önde gelen ailelerinden biri olan Gens Livia'nın (Livius ailesi) bir üyesi¹ tarafından satın alınmıştır (Remains of Old Latin, 1936, s. ix-x). Daha sonra efendisinin hoşnutluğunu kazanınca özgürlüğüne erişmiş, bunun sonucunda Lucius Livius adlarını da alarak Lucius Livius Andronicus olarak isimlendirilmiştir (Erim, 1987, s. 23). Beare, Andronicus'un ne zaman Roma'ya geldiği konusunda yaptığı bir çalışmada bu konuda ele alınan kanıtların dogmatik bir sonuca varmak için geçerli gibi görünmediğini, fakat en azından Latin edebiyat tarihçilerinin neredeyse tamamı tarafından böyle bir güvence ile yapılan beyanların doğru olmadığını gösterdiğini belirtir (Beare, 1940, s. 19). Eski Çağ'da okumuş insanlar bile savaş veya istila gibi sebeplerle köle durumuna düşmekle birlikte bunlar arasında edebiyat ve gramer bilgili olanlar, onları satın alan efendileri tarafından çocuklarına öğretmenlik yapmakla görevlendirilmişlerdir. Efendisi de, Andronicus'u, iyi eğitim görmüş, aydın bir kişi olduğu için, çocuklarına öğretmenlik yapmakla görevlendirmiştir (Remains of Old Latin, 1936, s. ix-x)². Bağımsızlığını elde edince kendi parasını kazanması gerekmiş, Andronicus da öğretmenlik yaparak ya da başka bir ifadeyle diğer Romalı ailelerin çocuklarına da dersler vererek bunu gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Eski Yunan edebiyatından çeviriler yapmış, özellikle şiir ve yorumlar yazmıştır. Yapmış olduğu bu çalışmalar çerçevesinde Romalı öğrencilerine bunları okutmuş ve anlatmıştır. Derslerinde bizzat kendisinin düzenlediği Eski Yunan ve Latin metinlerini okutmuştur (Albrecht, 1997, s. 112). Şüphesiz Eski Yunanca öğretiminde mükemmel olmakla birlikte Latince öğretiminde belki eksik olabilir (Remains of Old Latin, 1936, s. ix). Bunun sebebi de kendisinin Eski Yunan kökenli olması ve Roma'ya sonradan gelmesidir. Andronicus ile ilgili çok fazla hikâyeye kaydetmeyen Horatius (Quintus Horatius Flaccus) için bile onun adı Roma edebiyatının başlangıcı konusunda belirtilmiştir. Horatius, Latin edebiyatının başlangıç dönemindeki ozanları sayarak yazar Livius Andronicus'un çağından bu yana ozan (şair) olarak sayılanların kimler olduğunu belirtir. Ayrıca Livius Andronicus'a düşman olmadığını, Livius'un şiirlerinin yok edilmesi gerektiğine inanmadığını, bu şiirleri ona okulda dayakçı Orbilius'un zorla öğrettiğini, ama o şiirlerin kusursuz, güzel, yetkinliğe en yakın sayılmasına şaşırıldığını da belirtir (Horatius, 1942, Ep. 2:1:61-72 s. 402; Uzel, 1994, s. 246-247). Andronicus bir Romalı değil bir yabancısıdır ama ününü zihinsel ve düşünsel başarısı sayesinde elde etmiştir. Edebiyat ile ilgili konulara yabancı olan bir şehirde, sonunda ikamet hakkı kazanması da yine sahip olduğu edebî bilgi sayesinde olmuştur. Eski Yunan meslektaşlarının çoğundan farksız olarak edebiyat alanındaki etkinliklerini tek bir türle sınırlandırmamıştır. Dramatik ölçülerinin düzeni ile epik ve dramının dilbilimsel seviyelerinin ayrımı belirgin ve kusursuzdur (Albrecht, 1997, s. 117).

¹ Satın alan kişinin kim olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte muhtemelen MÖ 207 "Consul"u Marcus Livius Salinator'un babası Lucius Livius olduğu düşünülmektedir.

² Bir kısım bilgilere göre Lucius Livius'un çocuklarına öğretmenlik yapmış; bir kısım bilgilere göre ise M. Livius Salinator'un çocuklarına öğretmenlik yapmıştır. Kanımca hem M. Livius Salinator'un kendisine hem de çocuklarına öğretmenlik yapmıştır, çünkü öğretmenlik yapmayı bağımsızlığını kazandıktan sonra da sürdürmüştür.

2. LATİN EDEBİYATI'NA YAPTIĞI KATKILAR

Eski Yunanda tür konusundaki farklılıklar tarihsel olarak gelişmişken, Roma'da bunun bilinçli bir çabayla üretilmeye ihtiyacı vardı (Albrecht, 1997, s. 114). Latin Edebiyatı'nın başlangıcı söz konusu olduğunda nasıl ki ilk akla gelen Livius Andronicus oluyorsa ilk çeviri çalışmasından bahsederken yine aynı kişi akla gelmeli. Klasik dillerin çevirisinde öncü olarak kendinden sonra gelecek olan kuşaklara temel çeviri teknikleri açısından yol gösterici fikirler vermiştir. Andronicus'un çeviri çalışması Latin Edebiyatı'nda eşi benzeri olmayan bir yeniliktir. Bu bağlamda Livius Andronicus için Latin Edebiyatı söz konusu olduğunda "çevirinin babası" diyebiliriz. Andronicus'un bir çevirmen olarak başarısı sayesinde, Roma epigi başlangıcından itibaren kültürel dönüşüm ve düşünsel çiraklık sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum Roma epiginin, Eski Yunan epiginden etkileşiminde ortaya çıkan alışma sürecini ifade eder. Roma epigi, Andronicus'tan itibaren Homerik epigin yeniden doğuşu açısından kendi kimliğini belirlemek durumunda kalmıştır (Albrecht, 1997, s. 78-79). Andronicus, bir Eski Yunan olarak, o günün halkının kullandığı ölçüsel ilkelere göre kendine yabancı olan "saturnius" vezni ile kendisini ifade etmeye doğal olarak meyilli bir yapıya sahiptir (Albrecht, 1997, s. 44). Çeviri yaparken orijinaline sıkı sıkıya bağlı bir çeviri yapmaktan ziyade, yeni bir bağlam ve kültüre uygun olan çeviri yapmayı hedeflemiştir. Bunu da çeviri çalışmasını yaparken yerli vezin olan saturnius veznini kullanmasından anlayabiliriz. Andronicus, gerçekte lehçe yorumlarını şiirsel deyimlere aktarmış ve bunu da hiç yoktan (*ex nihilo*) adeta ustalıklı işlemiştir (Sheets, 1981, s. 77). Eski Yunan toplumunda çocuklar okumaya Homeros ile başlardı, başka bir deyişle Eski Yunan toplumunun çocukları için ders kitabı Homeros'tu. Fakat Romalı çocuklara yönelik Homeros destanlarına benzer Latince bir eser yoktu. Bunun nedenle Romalı ailelerin çocukları için ilk ders kitabını da Livius Andronicus hazırlamıştır. Bu ders kitabı da yerli bir vezin olan "saturnius" veznini kullanarak Latinceye çevirdiği Homeros'un *Odyseia* destanıdır. İsmi de Latinceye uyarlanarak *Odusia* olmuştur. Bu eser Latince *Odyssea* veya *Odissia* olarak da isimlendirilir. Andronicus, bu eseriyle Latin edebiyatının gelişimi için bir yol açmıştır. Dolayısıyla Roma epiginin başlangıcı, öncü bir eser ve kültürel dönüşümün bir belgesi olan Livius Andronicus'un *Odusia*'sıyla olmuştur (Albrecht, 1997, s. 79). Andronicus, *Odyseia*'nın çevirisini bazen aslına uygun bazen serbest bir biçimde yapmıştır. Yaptığı çeviride Eski Yunan isimlerini mümkün olduğunca Latinleştirmiştir. Çeviride tanrı veya kahraman isimlerini yerel isimleriyle vermiş (ή Μοῦσα=Lat.Camena, ή Μνημοσύνη=Lat. Moneta, Ὀδυσσεύς=Lat.Ulixes), Grek ve Roma hikâye anlatımı kavramları arasındaki farklılıkları dikkate almıştır. Alışılmışın dışında Roma kehanet tanrıçası *Morta*'yı genel talih görüşü *μοῖρα* yerine kullanmıştır. Romalı kulaklara şaşırtıcı gelen kavramlar yumuşatılmıştır (Örneğin, Patroclus, θεόφιιν μήστωρ ἀτάλαντος Hom. I.VII.366 [tanrılara eş danışman] *vir summus adprimus/apprimus* [en üstün mükemmel adam] olmuştur.) (The Oxford Classical Dictionary, 2003, s. 876). Livius Andronicus'un fragmanlarındaki yukarıda bahsedilmeyen özel isimler, Andronicus'un modeli *Odyseia* olmuştur. Bu seçenek kısmen konu açısından (*Odyseia*, ilkel İtalyan tarihinin kökeninin bir parçasıdır) kısmen de Homeros'un temel yazar olduğu Helenistik okul geleneği açısından düşünülmektedir. Andronicus, bu eseri Latin halkı için erişilebilir hale getirmiştir. Onun *Odyseia* yorumu da Helenistik niteliğe dayanır (Albrecht, 1997, s. 114). Andronicus'un *Odusia*'sı ilk çağ İtalya tarihinin bir bölümünü oluşturmuştur (Albrecht, 1997, s. 86-87). Epik konusunda Andronicus'un ne daha önceden farklı dramaları (*contaminatio*) bir arada işleyip işlemediğini ne de onun *Odusia*'sının orijinali ile aynı uzunluğa sahip olup olmadığına karar vermek imkânsızdır. Çok önceden beri emsalleriyle uyum içinde olan Andronicus, Roma edebiyatının ölçü biçimlerinin çoğunu belirlemiştir (Albrecht, 1997, s. 114). *Odyseia*'yı kaba bir Latince ile hem çevirmiş hem de yorumlamıştır (*Remains of Old Latin*, 1936, s. x). Andronicus, zaten tragedya dâhil diğer türlerden ziyade epikte daha biçimsel bir dil kullanmıştır. Bazen, kendi özgünlüğü üstün gelmiştir. Özel isimleri açıklamış ve cümle düzeninde, arkaizmde cesur davranmış ve bundan zevk almıştır. Andronicus'tan sonra bile epik, arkaik süslemenin kullanımıyla ilgili özgünlüğünü korumuştur (Albrecht, 1997, s. 83). *Odusia*'nın biçimi somut bir biçimde dramatik eserlerinden daha resmî ve arkaiktir. Mecaz seçiminde kendi modellerine çekinerek bağlı kalmaz. Bu durum, ünün geçiciliğini, ilkbaharda buzun erimesine benzetmesiyle (*Remains of Old Latin*, 1936, s. 6)³ karşılaştırıldığında ya da "Onun dizleri ve kalbi çözüldü (Hom., çev. 1945, *Od.* 5:297)⁴" şeklindeki Homerik imgeyi "cor frixit prae pavore (onun kalbi korkudan dondu)" ifadesiyle değiştirdiğinde görülür. Bu yüzden Andronicus, hem Homeros'a hem de Latin diline bağlılığı bileştirme çabası içerisinde olmuştur. Homeros yorumcuları tarafından yapılan Homerik eleştirinin kınadığını öğrendiği hatalardan kaçınmaya çalışmıştır. Çevirideki modern teoriler ışığında onun

3 "Praestatur laus virtuti, sed multo ocius verno gelu tabescit." (Ün erdemle üstün gelir, fakat buz ilkbaharda çok daha hızlı erir.)

4 "...Ὀδυσσεὺς λύτο θρονάτα καὶ φίλον ἦτορ...".

çalışma yöntemlerinin yeni analizleri, onun keyfi değişiklikler yapmadığını, fakat kendisinin orijinal ifadeleri ve halkın zihinsel ufkuyla eserlerine yön verdiğini göstermiştir. Eserlerinde Helenistik sanatsal düşünceyle Romanizasyon bir arada bulunur. Andronicus, epik eseri için yerli vezin olan “saturnius” veznini seçerek elbette okuyucusunu göz önünde bulundurmıştır. Saturnius vezni gerek Latin kelime vurgusundaki değişiklikler gerekse Eski Yunan etkisinin yaygınlığının artmasıyla nicel bir vezin haline gelmiştir. Bu durum, zaten Eski Yunan olan Andronicus'ta görülebilir. Söz tekrarı ve simetrik uyum yoluyla oluşturduğu düzenleme Andronicus'ta Homeros'unkinden daha katıdır. Bunu şu ifadede görebiliriz: *Virum mihi, Camena, insece versutum* (Anlat bana ey Musa! [Camena!] kurnaz adamı). İlk ve son kelimeler bir bütün oluşturur, konu söz tekrarıyla vurgulanmıştır. Bu durum sonuna kadar böyle arka arkaya devam etmiştir. Önemli olan özel isim *Camena* simetrik dengeyi sağlamak için ortaya koyulmuştur. Livius Andronicus, bir *poeta doctus*'tur (usta şair), onun şiir yöntemi, edebi yansımanın niteliklerine dayanır. Yazar *Musa*'ya (ilham perisine) *Monetas filia* (*hafızanın kızı, yani Mnemosyne'nin kızı*) şeklinde seslenerek çevirisine Homeros sonrası bir kavram sokmuştur. Bu yüzden, kendisinin de üyesi olduğu Helenistik gelenek ışığında Homeros'u ele almıştır. Kearns'ın Andronicus'un epik ifadesinin fragmanlarda ortaya çıktığı kadarıyla, yorumların yapısına özel bir itina göstererek ve Erken Latince'nin dilbilimsel durumuna uygun olarak *Odussia*'daki İtalyan yorumların varlığına yoğunlaştığı çalışmada Andronicus'un, yorumu şiirin görkemli ifadesini artıran bir araç olarak kullandığını ifade eder (Keams, 1990). Andronicus'un eserleri arasında en uzun süre yerini koruyan *Odusia*'dır. Bir ders kitabı olarak sert mizaçlı Orbilius tarafından genç Horatius'a adeta yedirilip yutturulmuştur. *Aeneis* ortaya çıktıktan sonra *Odusia* yavaş yavaş unutulmaya yüz tutmuştur. Eserden bazı parçalar Varro, Festus, Nonius, Vergilius'un takipçisi yorumcular ve genç dilbilimciler tarafından korunarak günümüze kadar gelebilmiştir (Albrecht, 1997, s. 117). Livius Andronicus'un *Odusia*'sı Augustus dönemine kadar Latin eğitiminin merkezinde yer almıştır (Albrecht, 1997, s. 9). Andronicus'un *Odusia*'sında geçen özel isimlerin Grekçe orijinaleri ve Andronicus'taki Latince karşılıkları şöyledir: Gr. *Λαέρτης* Latince karşılığı *Laertēs*, Gr. *Πύλος* Latince karşılığı Andronicus'ta *Pylus* klasik Latince *Pylos* (*Pylus*), Gr. *Πάτροκλος* Latince karşılığı Andronicus'ta *Patroclus* klasik Latince *Patroclus* (*Patroclus*), Gr. *Ἄτλας* Latince karşılığı *Atlans* (*Atlas*), Gr. *Καλυψώ* Latince karşılığı Andronicus'ta *Calypsō* klasik Latince *Calypsō*, Gr. *Λητώ* Latince karşılığı *Latōna*, Gr. *Κίρκη* Latince karşılığı Andronicus'ta *Circa* klasik Latince *Circe* (*Circa*), Gr. *Κύκλωψ* Latince karşılığı Andronicus'ta *Ciclops* klasik Latince *Cyclops*.

Magna Graecia'da emsal oluşturan bir örneğin takipçisi olan Roma dramasının başlangıcı “creatio ex nihilo (hiçten bir seçim)” değildir. Başka bir deyişle yoktan var olmamıştır. Iambic senarius ve trochaic septenarius ölçülerini Latin dilinin gereklerine göre yani uzun hecelerdeki zenginliğe, işaretli kelime vurgusuna, bireysel kelimeler ve kelime sınırlarında daha büyük özerkliğe göre uyarlamıştır. Andronicus, kendi çabasıyla drama türüne yönelik olan, Eski Yunan gereksinimlerine uygun ilk Latin oyunlarını yazmıştır. Dolayısıyla İtalyan, Etrüsk ve Helenistik sahne uygulamalarını karıştırarak Eski Yunan yapıtlarını Roma edebiyat dünyasına nakletmiştir. Hodges, Livius Andronicus'un oyunları ile ilgili ele geçen parçaları derleyici Nonius'a ve bilginler ile yorumcuların dizelerine borçlu olduğumuzu belirtir (Hodge, 1902, s.1). Tragedyada bazı örnekleri klasik olabilir, bununla birlikte bu örnekleri Helenistik Çağ'ın biçimlerinden yola çıkarak ele almıştır. Bütün bu yönlerden ele alındığında Roma draması, Eski Yunan türleri arasındaki belli belirsiz farklılıklarla başlamıştır. Özellikle tragedya ve komedyanın diyalog ölçüsü arasında hiç fark yoktur. Solo şarkılarla komedyanın zengin müzikal süslemesi bile Helenistik tragedyaya yakındır (Albrecht, 1997, s. 114). Kültürlerin daha avantajlı kültürler tarafından geliştirilmesiyle meydana gelen bu kayda değer uyumların bir tanesinde, Andronicus'un dramaları, eş zamanlı olarak Roma antik mitlerine ve onun yerini alan modern felsefeye dönüşmüştür. İlke olarak Homeros metnine bağlı olma çabasına rağmen Andronicus, dinî öğeleri Roma kutsal diline aktarmıştır. Bunu şu ifadelerde görebiliriz: *sancta puer Saturni filia regina* (kutsal oğul Saturnus'un kızı, kraliçe) (Albrecht, 1997, s. 116; *Remains of Old Latin*, 1936, s. 30). Burada törensel ton o kadar açıktır ki bazıları bu fragmanı genç kızlar korosuna atfetmeye çalışmıştır. Eski Yunan tanrı isimleri Latinceleşmiştir ya da başka bir deyişle Romalılaştırılmıştır. Roma dinî bakış açısı, insanlara tanrılar gibi muamele eden Eski Yunan âdetiyle uyumsuzdur. Bu yüzden Homeros'ta bulunan *tanrılara eş danışman* (Hom., *Od.* 3:110)⁵, Andronicus'ta *en üstün mükemmel adam*⁶ (*Remains of Old Latin*, 1936, s. 28) olmuştur. Andronicus'un şiirinde ulusal büyüklüğü ifade etmekten daha çok şey vardı. Başrollerde *Andromeda*, *Danae*, *Hermiona*, *Ino* gibi kadınların bulunduğu birçok oyunu vardır. İki güçlü kadın rolünün bulunduğu *Tereus* tragedyasında olduğu

5 “...θεόφιν μήστωρ ἀτάλαντος...”

6 “... vir summus adprimus ...”

gibi, başkahramanının Deidamia olduğu *Achilles* de bu gruba dâhildir. *Aiix*'ta cesaretin şanı konusunda biraz şüphecilik görülür (Albrecht, 1997, s. 117). Genel olarak baktığımızda on tragedyasının isimleri *Achilles*, *Aegisthus*, *Aiix* (*Aiix mastigophoros*), *Andromeda*, *Antiopa*, *Danae*, *Equos Troianus*, *Hermiona*, *Ino*, *Tereus*'tur. Bunlardan *Equos Troianus*, *Achilles*, *Aegisthus*, *Aiix* (*Aiix mastigophoros*) kısmen Troia ile ilgili konularda, *Andromeda*, *Antiopa*, *Danae*, *Hermiona*, *Ino*, *Tereus* ve *Achilles* ise kısmen önde gelen kadınlarla ilgili konularda kaleme alınmıştır (Albrecht, 1997, s. 113; *The Oxford Classical Dictionary*, 2003, s. 876) . *Achilles* ve *Equos Troianus* (*Equus Troianus*) adlı tragedya hakkında Eski Yunan edebiyatında eski tragedyaaya uygun olmaları dışında kaynakları hakkında hiçbir kanıt yoktur (Sanford, 1923, s. 279). Livius Andronicus'un tragedya ile ilgili fragmanlarında geçen özel isimlerin Grekçe orijinalleri ve bunların Andronicus'taki Latince karşılıklarına örnek verecek olursak şunları örnek olarak verebiliriz: Gr. *Ἀχιλλεύς* Latince karşılığı *Achillēs*, Gr. *Ἀϊγισθος* Latince karşılığı *Aegisthus*, Gr. *Νηρέυς* Latince karşılığı *Nēreus*, Gr. *Ἀγαμέμνων* Latince karşılığı Andronicus'ta *Agamemnō* klasik Latince *Agamemnōn* (*Agamemnō*), Gr. *Κασσάνδρα* Latince karşılığı *Cassandra*, Gr. *Κλυταιμνήστρα* Latince karşılığı Andronicus'ta *Clutaemēstra*, klasik Latince *Clytaemnēstra*, *Clytemnēstra*, *Clytaemēstra* veya *Clytemēstra*, Gr. *Αἴας Μαστιγοφόρος* Latince karşılığı *Aiix Mastigophorus*, Gr. *Ἀνδρομάχη* Latince karşılığı Andronicus'ta *Andromacha* klasik Latince *Andromacha* (*Andromachē*), Gr. *Ἀγχίαλος* Latince karşılığı Andronicus'ta *Ancialus* klasik Latince *Anchialus*, Gr. *Ἀνδρομέδα* Latince karşılığı *Andromeda*, Gr. *Δανάη* Latince karşılığı *Danaē*, Gr. *Ἑρμιόνη* Latince karşılığı Andronicus'ta *Herminona* klasik Latince *Herminona* (*Hermionē*), Gr. *Τηρέυς* Latince karşılığı *Tēreus*, Gr. *Πρόκνη* Latince karşılığı *Procnē*, Gr. *Χείρων* Latince karşılığı *Chīrōn*, Gr. *Πήλιον* Latince karşılığı *Pēlion*, Gr. *Ταίναρος* Latince karşılığı Andronicus'ta *Taenarus* klasik Latince *Taenarus* (*Taenaros*), Gr. *Κασταλία* Latince karşılığı *Castalia*, Gr. *Ἰνώ* Latince karşılığı *Inō*.

Andronicus, sadece Eski Yunan tragoedia (trajedi, tragedya) eserlerini değil, aynı zamanda comoedia (komedi, komedy) eserlerini de asıllarından çeviri veya uyarlama olarak kendi vezinlerini bozmadan Latin edebiyatına kazandırmıştır. Çevirdiği üç komedyanın isimleri: *Gladiolus*, *Ludius*, (kesin olmamakla birlikte) †*Virgus*† veya *Verpus*†. Latince başlıklar verdiği komedyaalarında Hellenistik orijinallerini takip etmiştir. *Gladiolus* adlı komedyasında övünge bir asker olasılıkla alaya alınmıştır ve bilinmeyen bir kaynaktan gelen fragman oldukça çekingen ve iyi bir Epikurosu dil ifade eder, bunu şu ifadede görebiliriz: (*Kendimi tatmin etmek için*) *bıncaya kadar yedim, içtim, oynadım*⁷ (*Remains of Old Latin*, 1936, s. 22). Andronicus'un komedileri çabuk unutulmuştur, çünkü Naevius ve Plautus gibi yetenekli yazarların orijinal eserleri Andronicus'un eserini geride bırakmıştır. Trajedileri biraz daha iyi bilirse de onlar da Ennius, Accius ve Pacuvius'un gölgesinde kalmışlardır (Albrecht, 1997, s. 117).

Lirik eserinin adı ise *Hymn of Atonement*'tir (Gönül alma ilahisi) (Albrecht, 1997, s. 113). Romalılar, II. Kartaca Savaşı sırasında tanrılara yalvarmak için Andronicus'tan bir ilahi yazmasını istemişlerdir. Başka bir deyişle Marcus Livius Salinator'un ikinci consulluğunda (MÖ 207) Andronicus, bu sıralardaki uğursuzluğun giderilmesi için devlet tarafından ilahi yazmakla görevlendirilmiştir⁸ (Liv., 27:37, 7-8; Albrecht, 1997, s. 112). O da bunu geri çevirmeyip ilahi yazmıştır. Dolayısıyla ilk ilahiyi de Andronicus yazmıştır. İlahiler MÖ 207'deki bir buhran sırasında tanrıça Iuno'ya 27 genç kız tarafından söylenmek için yazılmıştır (*The Oxford Classical Dictionary*, 2003, s. 876). İlahiler Aventinus Tepesi'ndeki Iuno tapınağında yapılan törenlerde söylenmiştir. Tarihçi Livius, bu şiirin (ilahinin) kendi zamanının düşüncelerine göre övgüye değer olduğunu ama daha sonraki zamanlara göre kaba ve donuk gibi görüldüğünü ifade eder (*Remains of Old Latin*, 1936, s. xii).

Livius, aslında ilk olarak sadece "*Saturae*"ları ile bilinmiştir ya da olay örgüsüz derlemeleri bir flüt eşliğinde sahnede sergilemiştir. Zira her iki türe bağlı bir olay örgüsü veya *fabula* vardır. Bundan böyle bu *fabula*'lar (*fabulae*) sahnede sergilenmek için değil sadece okunmak için yazılan yergilerin (*saturae*) yerine olan eski *saturae* türünün yerine geçmeye başlamıştır (*Remains of Old Latin*, 1936, s. xi).

Andronicus, Eski Yunan oyunlarını örnek olarak tiyatro oyunları da yazmıştır. Oyunlarını MÖ 1. yüzyıla kadar Roma tiyatrosunda kullanımı devam eden iambic ve trochaic vezinli dizelerle yazmıştır (*The Oxford Classical Dictionary*, 2003, s. 876). İlk tiyatro oyununu MÖ 240 yılında vermiştir. Oyunu MÖ 16-19

⁷ "adfatim edi bibi lusi."

⁸ "Id cum in Iovis Statoris aede discerent conditum ab Livio poeta carmen, tacta de caelo aedis in Aventino Iunonis Reginae:..."

Eylül 240 tarihindeki Ludi Romani (Romalı Oyunları) denilen şenliklerde oynanması için yazmıştır. Bu bağlamda ilk tiyatro oyun yazarı da Livius Andronicus'tur. Bir başka deyişle Roma'da ilk Latin drama türünün üreticisidir (Albrecht, 1997, s. 112). Oyunlarını hem yazmış hem sahneye hazırlamış hem de aktörlük yapmıştır (*Remains of Old Latin*, 1936, s. xii). Bir aktör olarak sahne deneyimine sahiptir. Oyunlarda baş aktörün solo olarak söylediği bölümler çok yer tutmaktadır. Opera unsurunun da fazla olduğu tahmin edilmektedir. Andronicus'un sesinin de güzel olduğu düşünülmektedir. Çünkü bir oyunda oynadığı ve söylediği parça çok beğenilmiş ve sesi kısılınca bir köleye şarkı söyletmiş, kendisi de şarkının gerektirdiği hareketleri yapmıştır (Erim, 1987, s. 24). Böylece şarkı söylemeden sadece oyundaki rolünü oynamak Andronicus'tan sonraki oyuncular arasında bir gelenek haline gelmiştir. Bunun sonucunda da tiyatro oyunlarında şarkı söylemeksizin rol oynama geleneği de ilk defa Andronicus sayesinde başlamıştır.

Livius Andronicus, yazdığı ilahiler ve oyunlar sebebiyle büyük bir ün kazanmıştır. MÖ 207'deki buhranlı dönemden sonra Andronicus'un yazdığı ilahi etkili olmuş ve Roma'nın talihi iyiye dönmüş, böylece yazarlar ve aktörler derneği (Scribae et Histriones veya Collegium Poetarum) kurmasına izin verilmiştir. Bu derneğe Aventinus Tepesi'ndeki Minerva Tapınağı tahsis edilmiştir. Roma'da Dionysos bulunmaz; fakat aktörlerin koruyucu tanrıçası olarak Minerva vardır. Güzel sanatların ve el sanatlarının tanrıçası olmasının yanında çok eski bir dernek olan "collegium tibicinum (flütçüler derneği)" ve diğer müzik derneklerinin de koruyucusudur. Bu toplantı yeri (Minerva Tapınağı) Eski Roma'nın sahne sanatının müziksel karakterine tamına uymuştur. Böylece Roma edebiyatının kurucusu, halk tarafından tanınma başarısını da elde etmiştir (Albrecht, 1997, s. 112-113; *Remains of Old Latin*, 1936, s. xiii).

Livius Andronicus, yaklaşık MÖ 204 yılında ölmüştür. Ancak *Odyssea* eseri, belki de ilahileri ve tragedyalarının parçaları, Cumhuriyet döneminin sonuna kadar okullarda okutulmuştur. İmparatorluk dönemi boyunca eserleri kütüphanelerde yerini almış, fakat birkaç gramercinin Andronicus'un arkaik formundan alıntı yapması veya arkaik forma ilgi duyanlar dışında çok fazla okunmamıştır. Daha sonra Livius'un eserleri ve kendisi unutulmuştur. Cicero, Andronicus'un *Odyssea*'sını Daedalus'un mimarı ile ilgili eseriyle karşılaştırılabilir olarak görmüştür, yani etkili fakat eski ve kaba. Ayrıca oyunlarını ikinci kez okunmaya değmez olarak görmüştür. Oysa Horatius, hocası Orbilius '*Livi Carmina*' ismiyle Livius hakkında çalışma yapmış olsa da, Livius'un yapıtlarının güzel ve hemen hemen mükemmel olduğuna inanan biriyle aynı görüşte değildir. Eserleri İmparatorluk Dönemi boyunca kütüphanelerde durmaya devam etmiş, fakat arkaik karakterleri sebebiyle ilgi çekici olmayanlar çoğunlukla okunmamıştır, aynı sebepten 4. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar birkaç gramerci ondan (Livius'tan) konu çekmiştir. Ondandır onun ünü ve daha sonra eserleri yok olmuştur (Hor. *Ep.* 2:1, 69-72; *Remains of Old Latin*, 1936, s. xiii-xiv). Eserlerinden bazı alıntılar "*Livius Andronicus'tan Seçme Dizeler*" isimli ekte yer almaktadır.

3. SONUÇ

Livius Andronicus, Latin Edebiyatı'nın kurucusu olarak halkın takdirini kazanmada başarılı olmuştur. Andronicus, anadili Latince olmayan ilk Latin Edebiyatı ozanıdır. Başka bir deyişle Latin Edebiyatı'nın ilk veya başlangıç çağının destan ve tragoedia (trajedi) döneminin ozanıdır. *Odusia* (*Odyssea*, *Odissia*) ile Latin edebiyatında ilk çeviri çalışmasını, çeviriyi yaparken ilk defa yerli vezin kullanımını da Andronicus gerçekleştirmiştir. Bu çevirisi ve diğer eserleriyle Romalı çocuklar için ilk ders kitabı yazarı olmuştur. Andronicus, sadece ilk öğretmen değil aynı zamanda ilk aktör, ilk sahne yönetmeni, ilk tiyatro oyunu ve drama yazarıdır. Şarkı söylemeksizin rol oynama geleneğinde de ilktir. Roma için ilahi yazma bakımından ele alındığında ilk ilahi yazarıdır. Çoğu yönden Andronicus, ilk Roma şairi olma bakımından da örnektir. Latin edebiyatının ilk tragedya ve komedyasını da Andronicus oluşturmuştur. Ayrıca ilk lirik ve epik şiir de Andronicus'un elinden çıkmıştır. Sonuç olarak Andronicus, Latin Edebiyatı'na gerek türler gerek çeviri gerek kültür gerekse eğitim açısından yol gösterici olacak çalışmalarıyla kendisinden sonra gelecek edebiyatçılara ve Romalı vatandaşlara iyi bir örnek teşkil etmiştir. Onun gerçekleştirdiği başarılı çalışmalar sayesinde Latin Edebiyatı adeta şaha kalkmış ve nitelikli eserler vermeye devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Albrecht, M. V. (1997). *A History of Roman Literature: From Livius Andronicus to Boethius*. (F. ve K. Newman Çev.), Leiden, New York, Köln, E. J. Brill.
- Beare, W. (1940). When Did Livius Andronicus Come to Rome?. *The Classical Quarterly*. Ocak-Nisan 1940. Erişim 7 Kasım 2017, <http://www.jstor.org/stable/636780>

- Erim, M. (1987). *Latin Edebiyatı*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Hodges, A. L. (1902). Four Notes on Livius Andronicus. *The New York Latin Leaflet*, 1 Aralık 1902. Erişim 7 Kasım 2017, <http://www.jstor.org/stable/40405095>
- Homerus. (1945). *Odyseia (The Odyssey)*. (A. T. Murray, Çev.), Cilt 1, London, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, Loeb Classical Library.
- Horatius. (1942). *Saturae (Satires), Epistulae (Epistles) and Ars Poetica*. (H. Rushton Fairclough Çev.), London, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, Loeb Classical Library.
- Kabaağaç, S. Alova, E. (1995). *Latince Türkçe Sözlük*. İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- Kearns, J. M. (1990). Semnoths and Dialect Gloss in the Odussia of Livius Andronicus. *The American Journal of Philology*. Bahar 1990. Erişim 7 Kasım 2017, <http://www.jstor.org/stable/295258>
- Livius. (1943). *History of Rome*. (Frank Gardner Moore Çev.), Cilt 7, London, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, Loeb Classical Library.
- Mattingly, Harold B. (1957). The Date of Livius Andronicus. *The Classical Quarterly*. Temmuz-Ekim 1957. Erişim 7 Kasım 2017, <http://www.jstor.org/stable/637455>
- Q. Horatius Flaccus. (1994). *İambus'lar, Lirik Şiirler, Satıra'lar, Mektuplar*, (Türkan Uzel Çev.). Ankara, Türk Tarih kurumu Basımevi.
- Remains of Old Latin*. (1936). (E. H. Warmington Çev. ve Ed.), Cilt 2, London, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Sanford, E. M. (1923). The Tragedies of Livius Andronicus. *The Classical Journal*. Şubat 1923. Erişim 18 Aralık 2018, <https://www.jstor.org/stable/3288596>
- Sheets, George A. (1981). The Dialect Gloss, Hellenistic Poetics and Livius Andronicus. *The American Journal of Philology*, Bahar 1981. Erişim 7 Kasım 2017, <http://www.jstor.org/stable/294154>
- S. Hornblower ve A. Spawforth (Ed.). (1996). *The Oxford Classical Dictionary*. (3. Baskı). Oxford, New York: Oxford University Press.

EK

LIVIVS ANDRONICUS'TAN SEÇME DİZELER⁹

TRAGEDYALAR

Achilles

“Si malas imitabo, tum tu pretium pro noxa dabis.”

Çeviri: Eğer kötülöklere öykünecek olursam, o zaman sen suçun için bedel ödeyeceksin.

Açıklama: Andronicus bu fragmanda Achilles'in Agamemnon'un sunduğu hediyeleri reddetmesi üzerine Agamemnon'un tehdit içeren sözlerine yer vermiştir.

Andromeda

“Nonius, 62,15: ‘Confluges’ loca in quae rivi diversi confluat. Livius Andromeda-“

Çeviri: Nonius: ‘Confluges’ farklı yönlerdeki derelerin birleştiği yer. Livius Andromeda’da-

⁹ Aşağıdaki dizeler için kaynak olarak *Remains of Old Latin*, 1936 kullanılmış olup, çeviriler parantez içinde verilmiştir.

“confluges ubi conventu campum totum inumigant.”

Çeviri: Derelerin karşılaştığı yerler birleşince bütün çayırı nemlendirirler.

Açıklama: Neptunus¹⁰ tarafından Etiyopya arazisine sel gönderilmesiyle ilgili ifadelerin yer aldığı fragman.

KOMEDYALAR

Gladiolus (Hançer)

“Pulicesne an cimices an pedes? Responde mihi.”

Çeviri: Pireler mi ya da böcekler mi bitler mi? Cevap ver bana.

Ludius (Oyuncu, Kumarbaz)

“Festus, 488, 32: ‘Scenam’ genus <fuisse ferri> manifestum est, sed utrum securis an dolabra sit ambigitur; quam Cincius in libro qui est de Verbis Priscis dolabram ait esse pontificiam. Livius in Ludio-”

Çeviri: Festus, 488,32: ‘Scena’ demirden yapılmış bir alet türünü açıklar, fakat balta mı iki ucu sivri kazma mı olduğu tartışılır; Cincius onun, eski (arkaik) kelimeler ile ilgili kitabında en yüksek rahibe ait iki ucu sivri kazma olduğunu belirtir.)

“corrui quasi ictus scena, haut multo secus.”

Çeviri: İki ucu sivri kazma ile vurulmuş gibi yere yıkıldı, aşırı biçimde uzak değil.

ODISSIA (ODYSSEA/ODUSIA)

1

I

(Hom. Od., I, 1)

“Gellius, XVIII, 9, 5: Offendi in bibliotheca Patrensi librum verae vetustatis Livii Andronici, qui inscriptus est ‘Ὀδύσσεια, in quo erat versus primus cum hoc verbo (inseque) sine u littera—”

Çeviri: Gellius, XVIII, 9, 5: Patrae’daki bir kütüphanede Odysseia’nın yazılmış olduğu Livius Andronicus’un gerçek antik elyazması kitabına rastladım, bu kelimeyle (inseque), u harfi olmadan ilk dizesinde bulunuyordu.

“Virum mihi, Camena, insece versutum,”

Çeviri: Anlat bana ey Musa [Camena] kurnaz adamı,

Açıklama: Andronicus’un Odysseia’yı Romalılaştırma çalışması daha ilk dizede kendini göstermiş ve Homeros’un Musa’sı “Camena” olmuştur.

9

¹⁰ Roma mitolojisinde su ve denizlerin tanrısı olarak bilinir. Eski Yunan mitolojisinde Poseidon olarak geçer.

I

(Hom. Od., I, 248)

“Paulus, ex F., 282, 3: ‘Procitum’ cum prima syllaba corripitur, significat petitum. Livius—”

Çeviri: Paulus: ‘Procitum’ ilk heceyle birlikte kısaltılır, istek ifade eder. Livius—

“... matrem procitum plurimi venerunt,”

Çeviri: ‘... birçok kişi annemi elde etmek için geldiler,

Açıklama: Telemakhos’un annesi Penelope ile evlenmeye gelen taliplerle ilgili ifadesinden bir fragman.

39

XVI

(Hom. Od., XVI, 92)

“Priscianus ap. G.L., II, 482, 9 K: Vetustissimi... gavisı pro gavisus sum protulerunt. ...—”

Çeviri: Priscianus: En eski [yazarlar] gavisus sum yerine gavisı [kelimesini] ortaya attılar.

“ ‘quoniam audivi, paucis gravisi;”

Çeviri: ‘duyduğumdan dolayı, az hoşlandım;

Açıklama: Bu fragmanda Odysseus¹¹, oğlu Telemakhos’tan karısı Penelope için taliplerin geldiği haberini alır.

40

XIX

(Hom. Od., XIX, 225)

“Nonius, 368, 26: ‘Pullum’ non album. ... Livius—”

Çeviri: Nonius, 368, 26: ‘Pullum’ beyaz değil. ... Livius—

“ ‘vestis pulla porpurea ampla”

Çeviri: ‘koyu gri, erguvan renkli, açık giysi

Açıklama: Bu fragmanda Odysseus kılık değiştirerek karısı Penelope’ye Odysseus’u bilinen kıyafetleriyle gördüğünü söyler.

45

XXIII

(Hom. Od., XXIII, 304-305)

“Priscianus, ap. G. L., II, 208, 18K: Vetustissimi ... etiam nominativum haec carnis proferebant. ...—”

Çeviri: En eskiler... bile bu ‘carnis’ kelimesinin nominativus olduğunu ileri sürüyorlardı.

¹¹ Odysseus’un Latin dili ile ifade edilmiş biçimi Ulixes’tir.

“Carnis vinumque quod libabant anclabatur;”

Çeviri: Et ve yudumladıkları şarap servis ediliyordu;

Açıklama: Bu fragmanda Penelope, Odysseus'a taliplerin eğlence ve şölenlerinden bahseder. Talipler şölende et yiyip şarap içmektedirler.

46

XXIV

(Hom. Od., XXIV, 534)

“Nonius, 493, 16: ‘Dextrabus’ pro dexteris...—”

Çeviri: Dexteris yerine ‘Dextrabus’

“deque manibus dextrabus”

Çeviri: sağ ellerinden aşağıya

Açıklama: Bu fragmanda Tanrıça Athena, Ithaca'da iç kargaşayı durdurmuştur.

HYMNI (İLAHİLER)

DUBIA (ŞÜPHELİ FRAGMANLAR)

1

“Priscianus, ap., G. L., II, 151, 18 K: ‘Linter’...apud nostros femininum est. Livius in VI—”

Çeviri: Priscianus: ‘Linter’... bizimkiler nazarında femininumdur. [dişildir]. Livius VI'da—

“iam in altum expulsa lintre”

Çeviri: daha şimdi kayıkla derine sürüklendi

2

“ ‘Sergius’, ap., G. L., IV, 541, 26K: ‘Tapeta’ masculino et neutro declinatur...apud Livium...—”

Çeviri: Sergius: ‘Tapeta’ Livius'un eserlerinde masculinum [eril] ve neutrum [cinsiz] haline dönüştürülür.

“erant et equorum inaurata tapeta.”

Çeviri: Atların örtüleri de altın kaplıydı.

3

“Nonius,194,14: ‘Balteus’ masculini generis...Livius lib. IX—”

Çeviri: Nonius: ‘Balteus’ masculinum halindedir...Livius'un IX. kitabında

“auratae vaginae, aurata baltea illis erant.”

Çeviri: Onların altın kaplı kınları, altın kaplı kemerleri vardı.